

K vnitřní reformě naší školy

Globální výchova — současná výchova pro budoucnost

Hana Horká

V současnosti stále více vynikají vzájemné vazby mezi jednotlivými součástmi systému zvaného SVĚT. Povaha a bytí jednotlivce a povaha a stav globální společnosti jsou vzájemně propojené. Z tohoto hlediska posuzujeme i vzdělanost, jež se nutně přizpůsobuje novým skutečnostem. Vztahové a systémové pojetí člověka a lidského světa se stává východiskem koncepcí výchovy. Ke změně vnějšího systému je třeba zmobilizovat vnitřní schopnosti lidí, dosáhnout jistého vyrovnání. Jednou z cest k dosažení tohoto cíle je výchova, která respektuje jedinečnost osobnosti i jiných kultur.

Z anglosaského prostředí pochází směr označovaný jako „globální výchova“. Již samotný název „globální“ (celistvý, komplexní, vícerozměrný) napovídá, že jde o přístup, který usiluje o utváření a kultivaci „celistvě rozvinuté, mnohostranné, úplné, totální bytosti“, u níž harmonicky rozvíjíme a kultivujeme intelekt, motoriku, emoce i smysly, vztahy poznávací, hodnotově-orientační a přetvářecí (srv. S. Kučerová 1990, s. 16). Vychází též z globální povahy světa, z potřeby celistvého poznávání světa jako systému, tzn. vzájemně propojeného, což lze ukázat na příkladech z běžného života. Začneme sledováním míst, odkud pocházejí potraviny (např. čaj, káva, kakao, rostlinné máslo, pomeranče, banány), naše oblečení (džíny, trička, boty ap.), hračky, televizní programy (seriály), různé přístroje, auta atd. Spojení se světem lze demonstrovat na příkladu reklam, které přitahují či rozčilují diváky na celém světě. V oblasti životního prostředí pocítujeme propojení světa zvláště bolestně (vliv kyselých dešťů, odumírání lesů, okyselená jezera, ničení pralesů, rozšíření pouští ap.).

Lze říci, že globální výchova představuje směr, který poprvé výrazně spojuje otázky rozvoje společnosti a životního prostředí. Navazuje na výchovu k universální lidskosti, neboť opravdové a plné člověčenství je spojeno s dosažením dobrého stavu životního prostředí.

Je zřejmé, že naše děti potřebují k učení a svému rozvoji zdravou planetu. Již od nejtělejšího věku jim můžeme ukazovat, jak ve světě je „vše se vším“ v určitém vztahu, že existuje propojení v prostoru a čase, čili jinými slovy — ať uděláme cokoliv, má to vliv na naši budoucnost. Vzdělání pro Zemi znamená nejen uvědomění si vzájemných planetárních závislostí, ale přede-

vším míry odpovědnosti za život v harmonii s přírodou. Rychle se měnící svět klade nároky na osobnostní výbavu jedince, na vlastnosti, jež umožní účinně se zapojit do tohoto světa. Proto je třeba se zaměřit především na změnu lidských postojů a chování, na proces sebepoznání, schopnost empatie, tolerance, na pěstování zdravého sebevědomí, dovednosti komunikace, kooperace, tvořivosti, představitivosti. U žáka jako jedinečné individuality (unikátní, s určitou hodnotou) se podle holistické koncepce (srv. A. Hrdličková 1993, s. 86–88) rozvíjejí všechny oblasti lidských schopností a to nejrůznějšími cestami poznávání (od rozumových a profesních aspektů po fyzické, sociální, morální, estetické, tvořivé, duchovní). Podstata skutečného vzdělání je však spatřována v rozvoji originálního tvořivého myšlení.

Jak přispívá škola k rozvoji výše uvedených kvalit? Jak škola vede k pochopení globální povahy světa? Jak pomáháme žákům nalézt vlastní hodnotu, hodnotu názorů, postojů a zkušeností? Jak je vedeme k uvědomění si jejich nadání a schopností? Jak utváříme pozitivní prostředí naplněné vzájemnou úctou? Jak podporujeme víru v možnosti žáka? Jak překonáváme sobectví, nadutost, útočnost či úzkost a nervozitu, často vyplývající z nepřiměřené atmosféry soutěživosti? Jak umožňujeme vyzkoušet si vzájemnou toleranci a respekt? Jak? Jak? Jak?

Odpovědi na tyto a další otázky najdeme ve zdařilé publikaci autorů *Grahama Pika a Davida Selbyho* s názvem *Globální výchova* (Grada 1994). V přehledném a čtivě podaném textu jsou skloubena teoretická východiska s praktickými náměty, vhodně metodicky uspořádanými.

Jmenujme namátkou aktivity, jež pomáhají vzájemnému poznání žáků i učitelů, vytvářejí uvolněnou atmosféru, podporují rozvoj spolupráce a vzájemných vztahů ap. Mezi seznamovací hry patří třeba „Andělská Anděla“ (s. 153), kdy se účastníci představují tím, že ke svému jménu připojí přídatné jméno, nejlépe libozvučné, příjemné a začínající na stejné písmeno jako jméno, např. andělská Anděla, milý Mirek ap. K navození důvěry lze využít hry „Lovci lidí“ (s. 163). Žáci hledají někoho, kdo např. „hraje na hudební nástroj. . někomu pomohl. . něco oslavoval. . se dnes naučil něco nového“ ap. a doplňují zjištěné údaje do formuláře. Dozvídají se tak velmi rychle řadu informací o spolužácích, učí se sdílet pocity a zkušenosti ap. Velmi jednoduchá hra s širokým spektrem využití se nazývá „Tečkování“ (s. 166). Účastníci se zavřenýma očima obdrží barevnou značku na čelo a jejich úkolem je s otevřenýma očima a bez mluvení vytvořit skupinky označené stejnou barvou. Hra rychle navodí pocit nutnosti spolupracovat s ostatními. Lze ji využít ke stmelení skupiny i jako příklad pro rychlé objasnění podstaty neverbální komunikace. S názvem výchovy souvisí hra „Globingo“, při níž účastníci opět do formuláře doplňují jméno spolužáků a zemi, jíž se otázka týká (např.

Najdi někoho, kdo navštívil cizí zemi.. kdo má rád cizí hudbu.. kdo má na sobě něco vyrobeného v zahraničí apod.). Jde o výbornou úvodní aktivitu ke studiu globálních závislostí. Žáci získávají mnohdy překvapující údaje o svých spolužácích. Starší mohou objasnit a kategorizovat jednotlivé typy globálních spojení, které našli během hry (obchodní spojení, prostřednictvím masmédií ap.). Z aktivit zaměřených na rozvoj osobnosti upozorňujeme nejdříve na ty, jež pomáhají utvářet pozitivní prostředí, uznávají osobní hodnotu každého jedince, věří v jeho možnosti, v pěstování vzájemné úcty. Zkusme si ve třídě „pěstovat“ strom přátelství (z tvrdého papíru vystřížený velký obrys stromu s mnoha větvemi), na který zavěšujeme na provázcích kartičky s jednoduchými úkoly, např.: „Pomoz někomu s jeho prací“. „Napiš někomu přátelský vzkaz“.

Stejně jako práva jedince nelze zaručit bez současně existujícího pocitu osobní odpovědnosti, tak i vlastní sebevědomí závisí na naší schopnosti uznávat a oceňovat druhé. K tomu je vhodné zhotovit „Povzbudivé plakáty“, tzn. na arch papíru v záhlaví označený jménem určitého žáka mu spolužáci postupně připisují krátký povzbudivý vzkaz. Místo plakátů lze vzkazy psát na proužky papíru a skládat je jako „harmoniku“.

Kooperativní hry přispívají ke kultivaci schopností modifikovat pravidla formou diskuse a dosažením konsensu, jednat k naplnění společného cíle. Učí dívat se na problém očima druhých, brát v úvahu jiné názory, rozlišovat, co mohou řešit sám a co vyžaduje spolupráci. Např. při sestavování tzv. kooperativních čtverců (tj. čtverců rozstříhaných na tři díly, s. 230) se v začátku hry často stává, že někteří členové pětičlenné skupiny sestaví čtverce s použitím těch dílů, které potřebují jiní členové skupiny. Ti, kteří nemohou čtverce složit, zažívají pocity frustrace, bezmocnosti a nespravedlnosti, zatímco jejich kolegové jsou spokojeni a pyšní na dobře splněný úkol. K vyřešení problému je však nezbytné uvědomit si, že splnění úkolu vyžaduje spolupráci, nikoli soutěž. Máme také možnost sledovat, kteří členové skupiny jsou automaticky dominantní a kteří submisivní.

A na závěr — vzhledem k tomu, že jsem měla možnost si mnohé aktivity vyzkoušet sama na semináři ke globální výchově, pořádaném Národním střediskem ekologické výchovy v Praze a vedeném přímo autorem D. Selbym, nezbývá mi než vřele doporučit uvedenou publikaci a využít možnosti účastnit se přímo praktických seminářů k dané problematice. Pracovníci Národního střediska ekologické výchovy Na Třebešíně 30, 100 00 Praha 10, (tel. 770733, 779987, fax 770349) nabízejí pomoc při jejich zajištění a je jen na Vás, jak aktivně přistoupíte k jejich organizaci.

A těm, kteří říkají, že „to už tu všechno bylo“, odpovídám „ano“, bylo a v teoretické rovině i detailně rozpracováno a zdůvodněno. Ve školní pra-

xi však jen sporadicky uplatňováno nepříliš početnými skupinami učitelů. Celosvětová snaha „změnit školu“ dokládá, že nazrála doba k realizaci myšlenek, prosazovaných v díle J. A. Komenského a jiných klasiků pedagogiky, reformních pedagogů atd. V současné době najdeme prvky globální výchovy v koncepcích projektového vyučování, integrované výuky, v dramatické výchově, při výchově k asertivitě atd. Ve škole stále ještě převládá verbalismus, důraz je kladen na intelekt, oddělování duševní a fyzické činnosti, opomíjí se výuka prostřednictvím praxe a zkušeností, je nedostatečný styk se životem komunity. Žáci nespolupracují, ale soutěží, nejdůležitější dovedností je zapamatovat si učivo, vědomosti jsou v oddělených, nesouvisejících blocích, názor jedince ztrácí hodnotu, pokud ho neumí prosadit, city jsou nepatřičné. Hlavním cílem je dělat věci co nejlépe a rychleji než ostatní, úspěch je odměněn, neúspěch je trestán atd., atd.

Jde o nedostatky, vyplývající především z asymetrické jednosměrné interakce mezi učitelem a žákem. Z ní pak vyplývá např. přeceňování verbálního poznávání světa a vnější disciplíny, absence dialogu a kooperace, podceňování žákova prožívání, jeho individuality (potenciality), zkušeností, názorů, hodnot. To vše má pak negativní dopad na proces poznání, na mravní výchovu, na zdraví, tvořivost ap. Nedostatečně je respektováno, že postoje, hodnoty a pocity mají ve výchovné práci stejné místo jako faktické znalosti a dovednosti, že emoce, intuice a představivost mají stejnou váhu jako logické zdůvodňování a analýza.

Nechceme-li, aby se škola stala „popelnicí lidských možností“, je třeba opustit staré paradigma školy, jež znamenalo určitou jistotu a přejít na nové paradigma, jež zpočátku nezaručí takovou jistotu, ale umožňuje růst osobnosti. Změny nastanou postupně a díky našim učitelům zajistě zdárně. Hledejme poučení v zahraničí, ale nezapomínejme přitom na naše zkušenosti (např. z pokusných škol). Studium teoretických východisek v našich prameňech pomůže zkrátit cestu našeho hledání. Všem přeji i hodně trpělivosti, optimizmu a podpory.

Literatura:

- Hrdličková, A.: Vzdělání v roce 2 000. Holistická perspektiva (program Globální aliance pro přeměnu vzdělání). *Pedagogika*, roč. XLIII, 1993, č. 1, s. 86–88.
- Kučerová, S.: *Obecné základy mravní výchovy*. Brno, MU 1990.
- Ledvinová, J.: *Místo na slunci*. Arcadia, Praha 1993
- Selby, D., Pike, G.: *Globální výchova*. Grada, Praha 1994.